

4832
Az Iskolai Filmintézet diafilm sorozata

305. szám.

Irodalomtörténeti sorozat: 70

Arany János balladái Zichy Mihály rajzaival
Történelmi balladák II. rész.

1. II. Rákóczi Ferenc, a magyar szabadság védelmezője

Arany János első balladaszerű költeményei közül kettő egy-egy magyar asszonyt örökít meg: Rákóczinét és Rozgonyinét. A Rákócziné c. ballada még a szabadságharc előtt készült. A ballada fájlec-képe II. Rákóczi Ferencet ábrázolja. Rákóczi kivont karddal védelmezi a magyar koronát, amelyet már-már elér az alattomosan támadó s az osztrák császári korona és koronázópalást árnyékában meghuzódó bécsi udvaroncok keze.

2. Rákócziné találkozása férjével az ujbári táborban

A Bécsben fogva tartott Rákóczinét a bécsi udvar egy cseh kém kíséretében Magyarországra küldi, hogy beszélje rá férjét a békekötésre. De Rákócziné, aki német hercegnő volt, férje oldalán már magyar asszonnyá vált: a haza szabadságáért lemond a maga szabadságáról, honszeretetből lemond szerelméről. A kép Rákóczi és felesége találkozását ábrázolja az érsekujvári táborban. A sátorba beleskelődő cseh kém ezeket a szavakat hallja Rákócziné ajkáról:

"Jobban ismered te Bécsset nálamnál:
Hitszegővel alkuba mért állanál?
Szava játék, hite szellő, kárhozat...
Vezérelje
A nagy Isten
Győzedelmes kardodat!"

3. Rákócziné, Bécs foglya

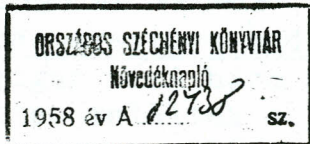
A cseh kém viszi Bécsbe Rákóczi válaszát:

"Válaszomat, érdemes cseh, vidd vissza:
Császárod, ha ilyet akar,
Magyar nőre ne bizza."

Rákócziné visszatér Bécsbe, ismét rab lesz Bécsnek büszke várában, de hiszi, hogy férjének harca nem lesz hiábavaló.

4. Rozgonyiné sisakot, páncélt ölt

Rozgonyi, Zsigmond király hadvezére 1428-ban csatába indul, hogy Galambóc várát visszahódítsa a töröktől. Felesége, Szentgyörgyi Cecilia is sisakot, páncélt ölt, kardot köt, lóra pattan, elkíséri férjét a véres ütközetbe, mert élve-halva ott akar lenni mellette.

5. Vizi csata Galambóc váráért

Nagy csata folyik Galambócért. Ostromolják a Duna felől és a szárazföldről egyaránt.

"Maga vivé Rozgonyiné
Ellenők a gályát,
Követi a sok dalia
Lobogós ruháját.
Szól az ágyu - szokatlanul
Durva ozmán fülnek;
Hajóira tűz kanócok;
Koszoruk repülnek;
Vizet, vizet"! a pogányság
Orditoz hiába;
Mind odaég, bár van elég
Viz a nagy Dunába."

6. Rozgonyiné megmenti Zsigmond királyt

Murad, török császár óriási sereggel támadja a magyarokat. Zsigmond csapatai visszavonulnak. Maga a király is gyalogszerrel menekül. Rozgonyi kardja vágja neki az utat. Életüket Rozgonyiné menti meg:

"Hej! ki hozza, kormányozza
Ide azt a gályát?
Vagy már senki meg nem menti
Magyarok királyát?"

Én, én hozom, gyöngé asszony,
Hajómat az éjben:
Úlj fel uram, Zsigmond király,
Te is, édes férjem!

A csata után hamar híre megy Rozgonyiné hőstettének:

"Egy árva szó sem beszél
Zsigmond győzedelmét;
Mind a világ, széles világ
Rozgonyi Cziczellét..."

7. Szőlőindás keretrajz "Az egri leány" c. Ballada I. részéhez

I. Ulászló /1424-44/ lengyel önkénteseket küld a Felvidéken garázdálkodó cseh rablók megfékezésére. A lengyelék Egerben a püspök vendégei. A képen baloldalt mulatozó magyar és lengyel urakat látunk, a mint táncot ropva, a magyar-lengyel barátságot - éltetve üritgetik a tüzes egri borral teli kürtöket. Jobboldalt egy Kassa melletti földvárban tivornyázó cseh rablók méltatlan-kodnak a rossz kassai bor miatt. Vezérük, Telef fanyar arccal, megvető mozdulattal mutat a korsóra: "A keservét! hisz ez mérég! Semmi tűz a rossz esigerben", El is indulnak a rablók fosztogató szándékkal, hogy jó bort igyanak az egri papok bordáiból.

8. Lengyel urak mulatozása az egri püspöki palotában. /Keretrajz a III. részhez/

Rozgonyi, egri püspök palotájának minden ablaka világos. Szól a zene, ropog a dob, összecsendülnek a kelyhek, táncra perdülnek a magyar és lengyel urak. Nem is veszik észre, hogy ég a város, vér folyik az utcán. Kifosztották, kirabolták Egert a cseh rablók.

9. Az egri leány megbosszulja kedvese halálát

Megölték a rablók az egri leány kedvesét is. Az ifju vére szétfröccsent a havon, egy csepp a leány szívére hullt s felgyújtotta benne a bosszu tüzét. Az egri leány kitekerte a kardot a gyilkos kezéből és azzal verekedett hősiezen, míg őt is le nem szurták. Az egri leányból nem lehetett egri asszony.

Sok pribék esett el egyenetlen harcon,
De az e g r i l e á n y b é l l sem lett
e g r i a s s z o n y,
Messziről egy dárda hü szivét bejárta,
Fehér köntösében odarogyott szépen
Kedves halottjára."

10. A cseh rablók büntetése

A cseh rablók zsákmánnyal megrakodva vonulnak ki a városból, és veszekednek a lopott holmin. Hamarosan utólérik őket a kijózanodott lengyel és magyar urak. A rablók elnyerik méltó büntetésüket: ki egy festői fára, ki pedig a börtönbe kerül.

11. A hegedős énekel a magyar táborban, 1347-ben

Arany egy hegedős ajkára adja a megölt Endre királyfi szomorú történetét. A hegedős Nagy Lajos nápolyi hadjárata idején a táborban, tábortűz mellett mondja el a történeteket, bosszura, tüzei a magyar vitézeket:

"Nápolyba, magyarok! bosszura, bosszura!"

12. Johanna fonja a koronázópalást aranyzsinórnját

Endre királyfi, Károly Róbert magyar király kisebbik fia feleségül vette Johannát, a nápolyi királyleányt. A nápolyiak azonban gyűlölték az idegen királyfit, törbe csalták, s még koronázása előtt megölték. A hiedelem szerint maga Johanna fojtotta meg a koronázópalást aranyzsinórnjával, melyet maga font férje számára.

13. Aversza kolostora, ahol Endrét megölték

A nápolyi összeesküvők egy vadászat ürügye alatt Averszába csalták Endrét. Egy régi kolostor volt az éjjeli szállásuk. Itt éjszaka galád módon Johanna közreműködésével eltették láb alól, megfojtották Endre királyfit.

14. Holtan lelték a kolostorkertben Endre királyfit

A nápolyi udvar vigan tért haza másnap a vadászatról. A szép Endre-királyfit holtan találták a kolostorkertben, nyakán a

Johanna-szötte aranyzsínórral, Testvére, Nagy Lajos magyar király Nápolyba indította hadait, hogy bosszút álljon öccse haláláért.

15. Izabella királyné budai haditanács

Tinódi Lantos Sebestyén-regös énekéből vett sorok vezetik be a "Török Válint" c. balladát. A kép Izabella királyné /1540-51/ budai haditanácsát ábrázolja. Az asztalfőn ott ül a szépséges királyné, töprengve a kétes jövőn. Mellette habozva, ingadozva, pártokra szakadozva komor tanácsosai. Két álnok, cselszövő "pártfogó" szerongatja a magyarságot: Ferdinánd osztrák császár seregét küld és úgy lép fel, mint a nemzet védője a törökkel szemben. Az özvegy királyné és árvája iránt jószándékot szinlel a török szultán is. Izabella azonban nem bizik a török szövetségben, nem úgy, mint tanácsosa, Martinuzzi György barát, aki igyekszik a török kezére járni.

16. Izabella Török Bálintra bizza gyermekét

Török Bálint vezetésével az egyesült magyar-török sereg megveri Ferdinánd seregét. Szolimán meghívja táborába a csecsemő királyt, a magyar urak és a városi tanács kíséretében, azzal az ürüggyel, hogy látni szeretné védencét, de a török szokások tiltják, hogy ő maga látogassa meg a királynét. A kis János királyt Izabella királyné Török Bálintra bizza. Kéri, hogy úgy viselje gondját, mintha saját fia volna.

17. Ebéd a török szultán sátorában

Míg a magyar urak a szultánnál vendégeskednek, a janicsárok beszivárognak a vezetők nélkül maradt várba, kitűzik a félholdat a Boldogasszony-templom tornyára, elfoglalják Budát.

18. "Török Bálint itt marad egy szóra..."

Szolimán-szultán Verbőczy Istvánt országbiróvá, Martinuzzit az ország kormányzójává nevezi ki. A csecsemő királyt a barát viszi vissza anyjához. Török Bálintot a szultán visszatartja. Mint kísérőt lecsalja magával Mohácsra, Eszékre, majd Nándorfehérvárra, ígérgetve, hogy majd elbocsájtja.

19. Török Bálint vasraveretése

Nándorfehérvárott már nem szabadithatják ki Török Bálintot hívei. A kép azt a pillanatot ábrázolja, amikor a török pribékek a szultán parancsára mindenfelől megrohanják és vasraverik a nagy magyart.

20. Török Bálint a Héttoronyban

Hiába várja édesapját a két kis Török-fiu, hiába zokog érte felesége. Török Bálint Sztambulban, a szultán börtönében, a Héttorony egy sötét zugában pusztul el.

"Héttoronyban egy sötét zugában
Török Bálint üldögél magában;
Ifju-korát a vénség megszánja,
Megérleli s a halál levágja."

21. Erzsébet királyné virágos kertje

Zács Klára-Erzsébet királynénak, Károly Róbert hitvesének udvarhölgye. A szép leányra szemet vet akirályné öccse, Kázmér:

"Királyasszony, néném,
Az egekre kérném:
Azt a rózsát, piros rózsát
Haj, beh szeretném én!"

A királyné öccse kezére játszik, hazaküldi Klárát a templomból az olvasójáért. Zács Klára bevallja apjának meggyaláztatását, Zács Felicián bosszút esküszik.

22. Zács Felicián bosszúja

Bereht a paletába, Erzsébet királyné négy ujját levágja, s már Lajos és Endre királyfira emeli kardját, mikor leszurják a király cselédei.

23. Vérpád

Erzsébet királyné bosszúja iszonyatos: kiirtatja az egész Zács nemzetséget. A ballada utolsó versszaka, s a vérpádot ábrázoló zárókép a Bach-korszak vérszomjas zsarnoki uralmát idézi.

"Rossz időket élünk,
Rossz csillagok járnak:
Isten ója nagy csapástól
Mi magyar hazánkat!"

24. Szondi két apródja

A "Szondi két apródja" c. ballada Aranynek a kor költőjéhez szóló tanítása. Magyar költő ne dicsőítse a szabadság eltipróit, se ígéret, se anyagi előny, se fenyegetés ne ingassa meg, ne törje meg költőinket, maradjanak hűek elveikhez, eszméikhez, hitükhöz -- ez a ballada eszmei mondanivalója. -- Arany ebben a balladában párhuzamos szerkesztésmódot használ: mintha két balladát hallanánk, egyet Szondi hősi haláláról és egy másikat apródjai megkísértéséről. Az apródok a hűség és hazafiság legszébb példáját adják: nem mozdulnak el uruk sirhalmáról, hűségesen zengik Szondi dicsőségét, és nem hallgatnak a török szolga csábító ígéreire, sőt fenyegetéseire sem. Zichy képein az apródok erőteljes, élő alakok, míg az általuk elbeszélte eseményeket fátyalozott, árnyékszerű rajzok szemléltetik.

25. "Feljőve Márton, az orosz pap..."

Ali-basa a Drégellyel szemszédos Oroszi papja, Márton utján szólítja fel Szondit, hogy adja fel a várat, amely már ugyis csak rom, Szondi válasza ez:

"Mondjad neki, Márton, im ezt felelem:
Kegyelmet uradtól nem vár soha Szondi,
Jézussa kezében kész a kegyelem:
Egyenest eda fog folyamodni."

26. "Zengjétek Alit ma helyette..."

Az apródok eldalolják, hogyan vált rommá Drégely vára, ho-

gyan égette el kincseit, szurta le paripáit Szondi a vár piacán. Eneküket meg-megszakítja a török szolga, aki Alihoz akarja csalni őket. Vigalommal, jóléttel, déli gyümölcssel, fűgével, mézizű sörbettel kecsegteti az apródekat:

..... Ali dus, Ali jó;
Lány-arcotok a nap meg nem süti nála;
Sátrában alusztok, a széltől is ó:
Fiaim, hozzá köt a hála!"

27. "Hogy vitt ezekkel! hogy vitt egyedül..."

Az apródek-rendíthetetlen hűséggel zengik tovább Szondi hőstetteit, mitse törődve a török szolgálival.

28. "Ő áll a halála vérmosta fokán..."

Megéneklik uruk hősi halálát is. Szondi, aki térdén sebet kapott, féltérdre ereszkedve harcolt tovább. Golyók érték fején, mellén, körülötte hullahegyek emelkedtek.

"Ő áll a halála vérmosta fokán,
Diadallal várta be végét."

29. "Apadjon el a szem, mely célba vevé..."

Ali a Drégely-várával szemben emelkedő domb tetején temette el a hős Szondit. Sirjára kopját tüzetett. Itt siratják hűséges apródai és megátkozzák uruk elvesztőit.

30. Edward király léptet fakó lován

Arany maga mondja el költeményének jegyzetében a történelmi hagyományt, amely "A walesi bárdok" alapjául szolgált. I. Edward angol király Wales tartomány meghódítása után, 1277-ben 500 walesi bárdot végeztetett ki, hogy dalukkal ne lázithassanak ellene. A ballada keletkezésének idején 1857-ben Magyarország is meghódított, leigázott tartomány volt, akárcsak egykor Wales. Az osztrák kormány a magyar költőktől a hálás elismerés dalait, az idegen elnyomók dicsőítését akarta hallani. Aranyt is felszólították, hogy írjon dicsőítő költeményt I. Ferenc József 1857-es magyarországi látogatása alkalmára. Ez a ballada volt Arany válasza. Hiszi, hogy nincs egyetlen magyar Lárd, egyetlen magyar költő sem, aki a magyar szabadságot eltipró zsarnokot dicsőítse.

31. Lakoma Montgomeryben

Edward király ellátogat a leigázott Wales-be. Montgomeryben fényes lakoma várja. Bárdokat parancsol elő, hogy dicsőségek tetteit. A bárdok a leigázott nép panaszát zengik, átkot szórnak a király fejére. Dalukban a magyar nép jajszava, átka szólal meg:

"Levágva népünk ezrei,
Halomba, mint kereszt,
Hogy sirva tallóz, aki él,
Király, te tetted ezt,"

"Emléke sir a lantén még -
No, halld meg, Eduárd:
Átok fejedre minden dal,
Melyet zeng welszi bárd."

Zichy Mihály képén baloldalt a dultarcu bárdokat, jobbol-

dalt a felbőszült királyt látjuk. Középen lehajtott fővel áll a vár ura, Montgomery. Ő és az asztal körül ülő, félelemtől sápadó walesi főurak a megalkuvó, gyáva, alkalmazkodó, hazaáruló magyar főurakat juttatják eszünkbe. A bárdok a nép fiai, walesi hazafiak, ők szemébe merik vágni a zsarnok királynak az igazságot.

32. "Fülembe zugja átkait a walesi lakoma"

Edward-hazatér-Montgomery-ből. Máglyahalálra ítélt ötszáz walesi bárdot, mert egy sem akarta az ő tetteit dicsőíteni. A bünt követi a bűnhődés: nem tud rémképeitől, az önvádtól szabadulni, állandóan hallja a bárdok átkait, az ötszáz vértanu dalát.

"Ha, ha! elő sip, dob, zene!	De tul zenén, tul sipdobon
Harsogjon harsona:	Diadó kürtön át:
Fülembe zugja átkait	Ötszáz énekli hangosan
A walesi lakoma....	A vértanuk dalát."

A magyar nemzet vértanu-dala, a kivégzett aradi vértanuk, az elesett honvédhősök ezreinek vértanu-dala is zugjon az osztrák zsarnokok és a világ minden zsarnoka fülében figyelmeztetésül, hogy a magyarok szabadságát nem lehet örökre eltiperni. Ime, ez Arany üzenete kortársainak és az utókornak!

